

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:08.07.2023 ✓Accepted/Kabul:30.10.2023

DOI:10.30794/pausbed.1324444

Research Article/Araştırma Makalesi

Babahanoğlu, V. (2023). "Suriye Krizi ve Dış Politika: Türkiye ve Rusya Arasında Geçişken İlişkiler", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 59, Denizli, ss. 407-421.

SURİYE KRİZİ VE DIŞ POLİTİKA: TÜRKİYE VE RUSYA ARASINDA GEÇİŞKEN İLİŞKİLER

Veysel BABAHANOĞLU*

Öz

Türkiye ile Rusya ilişkileri 2011 yılında Suriye’de başlayan iç karışıklıklar sonrası inişli çıkışlı bir seyir izlemeye başlamıştır. Suriye’deki iç savaşın başlaması, iki ülkenin farklı pozisyonlar almasına ve zaman zaman çatışmaya dönüşen krizler yaşamasına neden olmuştur. Türkiye, Esad rejimine karşı muhalif grupları destekleyerek Rusya’nın Suriye’ye müdahalesine karşı çıkmış, Rusya ise Suriye hükümetine destek vererek Esad rejimini korumaya çalışmıştır. Bölgesel ve küresel güç denkleminin önemli iki aktöründen olan Rusya ve Türkiye’nin Suriye politikaları, sorunun çözümü açısından kritik önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı Rusya ve Türkiye’nin Suriye’ye bakış açılarının her iki ülkenin dış politika tutumları üzerinden analiz edilmesidir. Çalışmada öncelikle Suriye krizinin ortaya çıkışı ele alınmıştır. Ardından Rusya ve Türkiye’nin Suriye politikaları ve Suriye’deki varlık nedenleri dış politika tutumları üzerinden analiz edilmiştir. Son olarak her iki aktörün izledikleri Suriye politikaları nedeniyle yaşadıkları krizler ile iş birliği alanları ele alınmıştır. Her iki ülkenin karşılıklı bağımlılığının artması durumunda Suriye özelinde iki ülke arasında yaşanan krizlerin çözülebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Suriye, Türkiye, Rusya, Kriz ve İş Birliği.

THE SYRIAN CRISIS AND FOREIGN POLICY: VARIABLE RELATIONS BETWEEN TÜRKİYE AND RUSSIA

Abstract

Relations between Türkiye and Russia have experienced ups and downs since the onset of internal conflicts in Syria in 2011. The beginning of the civil war in Syria led to divergent positions and occasional crises between the two countries. Türkiye opposed Russia’s intervention in Syria by supporting opposition groups against the Assad regime, while Russia attempted to protect the Assad regime by providing support to the Syrian government. The Syrian policies of Russia and Türkiye, as significant actors in the regional and global power equation, hold critical importance for resolving the issue. In this context, the aim of this study is to analyze Russia and Türkiye’s perspectives on Syria through the lens of their foreign policy attitudes. The study first examines the emergence of the Syrian crisis, followed by an analysis of Russia and Türkiye’s policies towards Syria and their reasons for presence in the country based on their foreign policy attitudes. Finally, the crises experienced and areas of cooperation between the two actors due to their Syria policies are discussed. The study concludes that the resolution of crises between the two countries in the context of Syria can be achieved if mutual interdependence between them increases.

Keywords: Syria, Türkiye, Russia, Crisis and Cooperation.

*Dr. Öğr. Gör., Düzce Üniversitesi, Akçakoca Meslek Yüksekokulu, DÜZCE.
e-posta: veyselbabahanoglu@duzce.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0003-3734-7430>)

GİRİŞ

Suriye, 40 yılı aşkın bir süredir Esad diktatörlüğünde Baas Partisi rejimiyle yönetilmektedir. Arap Baharının fitilinin ateşlendiği 2011 yılında Esad rejiminin baskıcı politikalarına karşı çıkan ve demokrasi talebi ile başlayan protesto gösterileri sert müdahalelerle bastırılmaya çalışılmış ve nihayetinde bir iç savaşa dönüşmüştür. İç savaşın başlaması ile birlikte uluslararası arenada Rusya ve İran gibi ülkeler rejim yanlısı tutum takınırken, ABD ve Türkiye ise rejim karşıtı bir tavır alıp bu yönde politikalar uygulamaya koymuşlardır. Türkiye her ne kadar, ABD ile birlikte rejim karşıtı blokta yer almış gibi görünse de Suriye politikası konusunda ABD ile tümüyle aynı politikalara sahip olmadığı, özellikle PYD gibi terör örgütlerinin desteklenmesine şiddetle karşı çıktığı ifade edilebilir. Zaman içerisinde Suriye’de yaşanan otorite boşluğundan kendine pay çıkarmak isteyen ya da ulusal çıkarları açısından bölge üzerinde terör örgütleri aracılığıyla birer güç mücadelesine giren devletlerin sayılarının artmasıyla birlikte iç savaş bir vekâlet savaşına dönüşmüştür. İç savaşın başlamasından günümüze yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde Suriye’deki karışıklıkların çözümünün bölgesel ve küresel aktörlerin uzlaşmasına ve çatışmaların sonlandırılmasına bağlı olduğu ancak bunun hiç de kolay olmadığı rahatlıkla belirtilebilir.

Suriye için Arap Baharı, terör örgütleri üzerinden yürütülen vekâlet savaşları ile bölgesel ve küresel aktörlerin bölge üzerinden birbirlerine tahakküm kurmaya çalıştıkları güç mücadelesine dönüşerek milyonlarca insanın evsiz kalmasına ve birçok ülkeye göç etmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Suriye’deki savaşın sonuçları, sadece Suriyelileri değil, aynı zamanda bölgedeki diğer devletleri de etkilemiştir. Özellikle Suriye’nin doğusunda kurulan PYD/YPG gibi terör örgütlerinin oluşumu ve desteklenmesi, Türkiye’nin güvenliği için büyük bir tehdit oluşturmakta, bu sebeple Türkiye, Suriye’den gelen tehdidi önlemek için aktif bir rol üstlenerek Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı gibi operasyonlarla terör örgütlerine karşı mücadele başlatmıştır.

Suriye’de yaşanan iç savaşta, Rusya’nın Esad rejimini destekleyen en önemli aktör olduğu bilinmektedir. Rusya, askeri olarak Suriye’deki Esad rejimine destek verirken, aynı zamanda diplomatik kanalları da kullanarak bölgedeki diğer aktörlerle ilişkilerini sürdürmektedir. Rusya bu desteği Suriye’nin askeri ve siyasi açıdan güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesi için sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, Rusya’nın Suriye’de askeri üslerinin bulunduğu ve bu üslerin Rusya’nın bölgedeki gücünü artırmak için stratejik bir önem taşıdığı söylenebilir. Ayrıca, Rusya’nın Suriye’de yürüttüğü askeri operasyonlar ve hava saldırıları, sivil kayıplara ve insan hakları ihlallerine yol açmaktadır. Rusya’nın Suriye’deki varlığı, bölgesel güç mücadelesine dâhil olan diğer ülkelerle de ilişkilerini etkilemektedir. Bu sebeple Suriye’deki iç savaşın çözümüne ilişkin uluslararası görüşmelerde Rusya’nın rolü önemli bir yer tutmaktadır. Rusya’nın Suriye politikası, uluslararası alanda tartışma konusu olsa da kısa vadede bu politikaları değiştirmesi pek beklenmemektedir.

Bu çalışmanın birincil amacı, Suriye krizi bağlamında Türkiye ve Rusya’nın dış politika tutumlarını ayrıntılı bir şekilde incelemek ve her iki ülkenin Suriye’ye yönelik bakış açılarını anlamak amacıyla bir çerçeve sunmaktır. Bu doğrultuda, her iki ülkenin Suriye krizine yaklaşımları, stratejileri ve çıkarları dış politika tutumları üzerinden kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmanın ikincil amacı ise, hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde önemli bir konu olan Suriye krizi ve bu krize müdahil olan Türkiye ve Rusya gibi iki önemli aktörün dış politika kararlarının, Suriye özelinde çatışma ve işbirliği alanlarını nasıl ortaya çıkardığını açıklamaktır. Bu doğrultuda, çalışmanın ilk bölümünde Suriye krizinin tarihsel bağlamı ve ortaya çıkış süreci ele alınmıştır. Daha sonra, Türkiye ve Rusya’nın Suriye politikaları ve Suriye’deki varlıklarının nedenleri dış politika tutumları üzerinden derinlemesine incelenmiştir. Ayrıca, bu çalışma Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin Suriye krizine etkilerini ve bu ilişkilerin zaman içindeki değişkenliği ile geçişkenliğini ele almaktadır. Bu bağlamda, her iki aktörün Suriye politikaları sebebiyle karşı karşıya geldikleri çatışma alanları ve aynı zamanda ilişkilerin normaleştiği dönemlerdeki işbirliği alanları analize dâhil edilmiştir.

Çalışmada nitel bir yöntem benimsenmiştir. Suriye’de yaşanan iç savaş ortamı, Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkileri önemli ölçüde etkilemiş, zaman zaman büyük krizlere dönüşse de zaman zaman işbirliği içerisinde sürdürülerek günümüze kadar inişli çıkışlı bir seyir izlediği sonucuna varılmıştır. Nitekim ilk olarak, Rusya’nın, Suriye’ye askeri yardım sağlaması savaşın seyrini değiştirerek Türkiye’nin Suriye’deki muhalif güçlere verdiği desteği etkilemiştir. İkinci olarak, Rusya’nın Suriye’deki varlığı, Türkiye’nin sınır güvenliği endişelerini artırmıştır. Suriye’nin kuzeyindeki PYD/YPG gibi terör örgütleri Rusya tarafından desteklenirken, Türkiye bu örgütlerin

kendi güvenliği için bir tehdit oluşturduğunu düşünmektedir. Bu durum, Türkiye ve Rusya arasındaki gerilimin tırmanmasına neden olan en önemli faktördür. Ancak, son zamanlarda Türkiye ve Rusya'nın, Suriye'deki çatışmaların sonlandırılması ve barışçıl bir çözüm bulunması için yaptıkları işbirliği de unutulmamalıdır.

1- SURİYE KRİZİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Suriye Arap Cumhuriyeti bağımsızlığını 1946'da Fransa'nın topraklarından çekilmesi ile birlikte kazanabilmiş bir Ortadoğu ülkesidir. Bağımsızlığını kazandıktan sonra art arda yaşanan askeri darbelerden dolayı 1950'li ve 1960'lı yıllar Suriye açısından istikrarsız bir dönem olarak kabul edilmektedir. Hafız Esad'ın devlet başkanı olması da yine 1970 yılında yaşanan askeri darbe neticesinde gerçekleşmiştir. Hafız Esad'ın ülkeye getirdiği düzen ve istikrar, rejimin tüm otoriter yapısına rağmen kabul görmüştür. Öyle ki otoriter Esad'ın sağlamış olduğu istikrar, 1970'li yılların sonu ve 1980'li yılların başında Müslüman Kardeşler ile rejim arasında Hama ve Humus'ta gerçekleşen kanlı mücadele sonucunda bile bozulmamıştır. Aksine bu kanlı mücadele rejimi güçlendirme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Süer, 2012:2).

Ortadoğu'da Arapları milliyetçilik anlayışı ile bir araya getirmeyi amaçlayan düşünce, 1940 sonrası Baas ideolojisi ile birleşmiş bulunmaktadır. Bu birleşmenin neticesinde Baas, Arap topluluklarının yaşadığı ülkelerde kısa sürede örgütlenerek birlik, özgürlük ve sosyalizm gibi sloganlar ile taraftar toplamıştır. 1963 yılına gelindiğinde Suriye'de iktidarı ele geçiren Baas, yapısal bir değişiklik yaşayarak Arap Milliyetçiliği yerine Suriye Milliyetçiliğini savunmaya başlamıştır. Suriye'de 1970'li yıllara kadar pek varlığı hissedilmeyen Baas Partisi, bu tarihten itibaren Hafız Esad ile başlayıp oğlu Esad ile devam eden dönemde tek parti iktidarı ile ülkeyi yönetmeye başlamıştır. Baas ideolojisinin bu süreçte, Suriye'de ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel politikalarının belirlenmesinden, diğer devletlerle olan ilişkilerine kadar birçok alanda önemli etkisinin bulunduğu rahatlıkla ifade edilebilir (İnce, 2017: 261-263).

1947'de kurulan Baas Partisi'nin değişim ve gelişimi ordu ile paralel şekilde gerçekleşmiştir. Baas Partisi, başlangıçta Sünni ve Alevilerin ülkedeki diğer gruplarla birlikte kurulmasına rağmen ilerleyen dönemlerde Alevilerin görece yoğunlaştığı bir partiye dönüşmüştür. Alevi kökenli bir asker olan Hafız Esad'ın 1970'de başa geçmesiyle Sünniler ve Aleviler arasında devam eden gerginlikler daha da körüklenmiştir. Bu tür gerginlikler Müslüman Kardeşler gibi Sünni muhalif grupların kurulmasına neden olmuştur. Gerginliklerin halk nezdinde yaygınlaşarak büyümesi neticesinde Alevi rejim de rahatsız olmuş, gerginliklerin önüne geçebilmek adına Sünni halk ile aralarında bir fark olmadığını göstermek amacıyla devlet başkanının Müslümanlardan olacağı anayasal olarak güvence altına alınmıştır. Ancak bu durumun geçici bir nitelik taşımasıyla birlikte Suriye'de 1920-1946 yılları arasındaki Fransız Mandası ile başlayıp darbeler ile devam eden otokratik yönetim geleneği tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Muhalif gruplar şiddet kullanılarak bastırılmış, tüm ülkede süresiz olağanüstü hâl ilan edilmiş, tutuklamalar ve işkenceler yoğunlaşmıştır (Özdemir, 2016: 82).

Hafız Esad 30 yıllık yönetimi boyunca Suriye'de güçlü bir güvenlik ve istihbarat ağı kurmuş ve muhalefeti baskı altında tutmuştur. Hafız Esad'ın ardından oğlu Beşar Esad, 2000 yılında iktidarı devralmıştır. Suriye'de liberal reformlar yapma sözü vererek iktidara gelen Esad, kendisinden beklenen değişimleri gerçekleştirmemiştir. Ülkede ekonomik sıkıntıların ve yolsuzlukların artması ile Suriye'de muhalif grupların ortaya çıkması söz konusu olmuş, neticede Esad muhalifleri bastırmak için baskı politikası izlemeye başlamıştır. Bu politikalar Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçramasıyla daha da sertleşmiştir.

2011'in başında Tunus'tan başlayarak hızlı bir şekilde bütün bölgeyi etkileyen toplumsal hareketler, önemli bir değişimin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle yaşanan halk hareketlerinin çok kısa süre içinde kitlesel protesto gösterilerine dönüşmüştür. Meydanlarda toplananlar "*Eş-Şa'b Yurid İskâte'n Nizâm / Halk rejimin düşmesini istiyor*" ve "*Eş-Şa'b Yurid İskâte'r Reis / Halk başkanın düşmesini istiyor*" sloganlarının etrafında bir araya gelmeye başlamıştır. Bu tür bir slogan Arap dünyasındaki yeni siyaset dilini ortaya çıkarmakla birlikte protestocuların çıkış noktasını oluşturan devrimdeki ısrarı da ortaya koymaktadır. Müslüman Arap dünyasında ilk kez görülen bu eylem tarzı, Araplarda egemen olan polis devleti modeline son vermiştir. Böylece Batı'nın desteklediği askeri istihbarat kurumlarına dayalı polis devletleri karşısında Arap vatandaşları üstünlük elde etmiştir (Kışlakçı, 2011: 9-10).

2011 yılında Suriye'nin Dera kentinde bir grup öğrencinin, Arap Baharı süreci kapsamında, duvarlara hükümet karşıtı yazılar yazarak protesto düzenlemesiyle olaylar patlak vermiştir. Protestocular, yolsuzlukları ve hükümetin baskıcı yönetimini eleştirerek, Esad'ın istifasını talep etmişlerdir. Ancak Esad, protestolara sert bir şekilde müdahalede bulunmuştur. Arap Baharı'ndaki toplumsal hareketlerden cesaret alan Suriyeliler protestoları diğer şehirlere taşımış ve hemen ertesinde birçok önemli kentte son zamanların en büyük protestoları başlamıştır. Esad protestoları sert bir şekilde bastırmaya çalışmış ve neticede binlerce Suriyeli hayatını kaybetmiş ve milyonlarca Suriyeli ise başka ülkelere göç etmiştir.

Baba ve oğul Esad, azınlık politikalarını uygulayarak Arap Alevi mezhebinin kaderini kendi kaderleriyle birleştirmiş ve çoğunluğun zararına azınlıkları iktidara yaklaştırmışlardır. İzlenen azınlık politikaları, Suriye toplumunun yapısını ve ulusal birliğin temellerini sarsmıştır. Ayrıca, Suriye'yi İran liderliğindeki bölgesel bir Şii mezhep eksenine bağlayarak tarihsel hassasiyetleri de tetiklemiştir. Suriye'de tüm muhalefetin ortadan kaldırılması ise ciddi sonuçlar doğurmuştur. Bu durum, yolsuzlukları artırdığı gibi siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve bağımsız sendikalar gibi muhalefet mekanizmalarının yokluğu nedeniyle görüşlerini ifade edemeyen ve çıkarlarını savunamayan geniş bir Suriyeli kitlenin marjinalleşmesine yol açmıştır. Tüm bunlar 2011 Suriye krizinin patlak vermesinin başlıca nedenleri olmuştur (Al-Samar, 2023: 48).

2011 yılından günümüze gelinen noktada kaos ortamı, terör örgütlerinin faaliyetleri, yoksulluk, temel insan hakları ihlalleri, insani tehditler, ekonomik kriz, insan onuruna yakışır yaşam şartlarının engellenmesi (Şahin ve Terlemez, 2020: 1) gibi durumlar Suriye'de hala devam etmektedir. Bu açıdan Suriye'deki iç çatışmaların temelinde hem içsel hem de dışsal faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Ülkede yıllardır devam eden siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar, hükümetin baskıcı yönetimi, mezhepsel farklılıklar ve ekonomik eşitsizlikler gibi nedenler Suriye halkı arasında derin bir memnuniyetsizliğe neden olmuştur. Bunun yanında özellikle bölge devletleri, küresel güçler ve terör örgütleri, Suriye'deki çatışmaların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Bu aktörler, Suriye'deki içsel faktörleri kullanarak kendi çıkarları doğrultusunda olaylara müdahale etmişlerdir. Bölgesel güçler arasında yaşanan nüfuz çekişmeleri, ülkede güçlü bir konum elde etme istekleri, ideolojik farklılıklar ve terör örgütlerinin Suriye'yi kendi amaçları doğrultusunda kullanma çabaları, ülkedeki çatışmaların daha da karmaşık bir hal almasına neden olmuştur. Özellikle İran, Türkiye, Suudi Arabistan, Katar gibi bölge devletleri ile ABD, Rusya, İngiltere ve Fransa gibi küresel güçler farklı zamanlarda Suriye'deki olaylara müdahil olmuşlardır. Bu durum, Suriye'deki iç çatışmanın bir tür vekâlet savaşına dönüşmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, Suriye'deki iç çatışmaların çözümü için içsel faktörler kadar dışsal faktörlerin de dikkate alınmasının gerektiği rahatlıkla ifade edilebilir.

Suriye'de çatışmaların şiddeti ilerledikçe çok sayıda devlet dışı aktör ortaya çıkmıştır. Suriye ordusu ülkenin kuzeyinden ve bazı kırsal bölgelerden merkezi ve stratejik noktalara doğru çekilmiştir. Kürt gruplar, PYD öncülüğünde Kuzey Suriye'de otorite boşluğundan yararlanarak kantonlar oluşturmuş ve bu bölgeleri diğer muhaliflere karşı elinde tutmaya çalışmıştır. Özgür Suriye Ordusu (ÖSÖ) ise ordudan ayrılan komutanlar ile gönüllü savaşçılar tarafından kapsamlı bir muhalefet oluşturulmak için kurulmuştur. Ancak her geçen gün yerel silahlı grupların sayısı hızla artmaya devam etmiştir. Yaşanan kaos ortamı ve istikrarsız yapıdan faydalanan El Kaide ise Nusra Cephesi adıyla Şam'ın çevresinde, Halep'te ve İdlip'te çatışmalara girmiştir (Eker, 2015: 45-46). Suriye'deki güvenliği ve iç savaşı daha çok bu tür devlet dışı aktörler şekillendirmiştir. Bölgenin siyasi ve stratejik yapısındaki değişiklikler, DEAŞ ve PKK/PYD/YPG gibi terör örgütleri, paramiliter yapılar ve diğer destekleyici aktörlerin savaşın kilit oyuncularını konumuna gelmelerine veya getirilmelerine neden olmuştur (Ağır ve Tatlı, 2020: 37). Bu süreç, Suriye'nin jeopolitik önemine yönelik çıkar mücadelelerinin yoğunlaştığı ve bölgesel güç dengelerinin değiştiği bir bağlamda yaşanmıştır.

Suriye'de savaşın sona ermesi ve barışın sağlanması iç ve dış faktörlere bağlıdır. İç faktörler etnik ve mezhepsel yapılar gibi Suriye'nin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Bu yapıların keskin çizgilerle bir birinden ayrılmaması, özellikle Şam ve Halep olmak üzere birçok noktada sorunu daha da grift bir hale dönüştürmektedir. Örneğin Halep'in %70'i Sünni iken, %30'u ise Alevi ve gayri Müslimlerden oluşmaktadır. Dahası Sünniler, Aleviler ve Hristiyanlar kendi içlerinde bile homojen bir dağılım göstermemektedir. Bu dinsel ve mezhepsel ayrımın içerisinde genellikle etnik yapılar göz önünde bulundurulmamaktadır. Halep'in %70'lik Sünni nüfusunun içinde Kürtler de bulunmaktadır. Tek başlarına ele alındığında Halep'in %10'unu oluşturmaktadırlar (Kıran, 2014: 109).

Günümüzde gelinen nokta itibariyle Suriye’de giderek zayıflayan bir yapıya dönüşen siyasal ve askeri muhalefetin karşısında rejim beklentilerin dışında büyük oranda bütünlüğünü korumayı başarmıştır. Rejimin güvenlik yapılanmasının mezhepçi bir kimliğe sahip olması, siyasal yapı ile ekonomik yapı arasındaki çıkar birlikteliği, muhalefetin silahlı kanadının küçüğe olsa bir kısmının radikalleşmesi, radikalleşen yapının her ne kadar silahlı muhalefet içerisinde küçük bir oranda kalmış olsa da hem Suriye halkının bir bölümünü hem de dış aktörleri kaygılandırması, el-Kaide gibi terör örgütlerinin ortaya çıkması, Rusya, İran ve Çin gibi devletlerin rejime yönelik her türlü desteği Suriye’de rejimin bütünlüğünü korumasının temel nedenleri arasında gösterilmektedir (Orhan ve Haşıl, 2023: 62).

2- TÜRKİYE’NİN SURİYE KRİZİNDEKİ DIŞ POLİTİKASI

Suriye’deki iç savaşın başlangıcından bu yana, Türkiye’nin, Suriye’ye yönelik dış politikası birçok kez değişikliğe uğramakla birlikte Suriye’nin toprak bütünlüğünü, siyasi birliğini ve toplumsal çeşitliliğini korumayı amaçlayan bir yaklaşım sergilemiştir. Bu politika doğrultusunda, Türkiye, Suriyelilere insani yardım sağlamak, Suriye’de barışçıl bir siyasi çözüm için çalışmak ve Suriye topraklarında güvenli bir bölge oluşturmak için çaba göstermektedir. Bunun yanı sıra, Türkiye, Suriye’nin kuzeyinde faaliyet gösteren terör örgütlerine yönelik operasyonlar düzenleyerek, kendi güvenliğini de tehdit eden bu örgütlere karşı mücadele etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’nin 2011 sonrası Suriye politikasını dört dönem altında ele almak mümkündür (Kalaycı, 2021: 143):

- Birincisi, 2000’li yıllarda tesis edilen iyi ilişkiler kapsamında Esad rejiminin ikna edilebileceğinin düşünüldüğü Mart 2011 - Eylül 2011 arasındaki ikna dönemidir.

- İkincisi, rejim ile ilişkilerin kopmasıyla muhalif grupların gerek örgütlenmesi gerekse de yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde destek bulması için girişimlerde bulunulan Eylül 2011 - Ağustos 2013 arasındaki muhaliflere destek dönemidir.

- Üçüncüsü, DEAŞ ve PYD/YPG/PKK gibi terör örgütlerinin Suriye’deki etki alanlarını genişletmesi ile Türkiye’ye ve Türkiye’nin desteklediği muhalif gruplara saldırılar düzenlemesi nedeniyle uygulamaya konulan terörle mücadele dönemidir.

- Son dönem ise, Suriye’nin kuzeyinde oluşturulmaya çalışılan terör koridorunun engellenmesi ve sınır güvenliği sorununun ortaya çıkması ile Suriye’ye yönelik dış politikanın sadece askeri yöntemlerin ve sert güç unsurlarının uygulandığı sınırların güvenliğinin sağlanması dönemidir.

Suriye iç savaşı öncesinde Türkiye, Esad yönetimiyle iyi ilişkiler kurmuş, hususen 2007-2011 arası dönemde Türkiye’nin sınırlarından Kuzey Afrika’ya kadar uzanan geniş bir alanda güvenli bir ticari kuşak oluşması için çaba sarf etmiştir. Suriye bu kuşağın kritik güzergahlarından biridir. Bu dönemde “komşularla sızır sorun” politik hedef olarak kabul edilmiş, belli bir mesafenin alındığı da ifade edilebilir (Turaman ve Çelik, 2018: 123). 2011’de krizin başlamasıyla birlikte inisiyatif almaya çalışan Türkiye, ilk hamle olarak dönemin Dışişleri Bakanı’nı ve MİT Müsteşarı’nı şiddetten uzak durulması, bir geçiş dönemine ihtiyaç duyulduğu ve Türkiye’nin yardıma hazır olduğunu bildirmek için Suriye’ye göndermiştir. Yoğun bir diplomatik mesai harcanan bu dönemde Türkiye, Suriye krizine barışçıl çözüm bulunması yönünde çaba sarf etmiş ve Esad yönetimiyle diyalog kurmaya çalışmıştır. Davutoğlu ve Fidan’ın 2011’de yaptıkları ziyaret de bu çabaların bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Ancak Esad rejiminin, muhaliflere yönelik şiddeti artırarak bu tavsiyeleri dikkate almaması, Türkiye ile Suriye’nin beklentilerinin uyuşmaması ve yaşanan gelişmeler neticesinde Türkiye’nin tutumu da değişerek, Esad rejiminin uygulamalarını eleştiren ve muhalif gruplara destek veren bir tutum benimsenmiştir (Kiraz, 2020: 108-109).

Türkiye-Suriye ilişkileri açısından köprülerin atılmasına yol açan gelişme 21 Eylül 2011’de Erdoğan’ın ABD’de Obama ile yaptığı görüşmedir. İki lider, Esad rejimine uygulanan baskının artırılması noktasında anlaşmışlardır. Öncesinde Batılı güçlerin Esad rejimine ekonomik yaptırım uygulama kararları dikkate alındığında, Ankara’nın da yaptırım sürecine girmesi, Suriye açısından bir dönüm noktası olmuştur. Erdoğan, Obama ile görüşmesinin ardından “Suriye yönetimiyle görüşmelerimizi kesmiş durumdayız. Bu noktaya gelmek istemezdik ama Suriye yönetimi bizi böyle bir karar alma noktasına getirdi. Suriye yönetimine artık güvenimiz kalmamıştır” sözleriyle Türkiye’nin Suriye krizine yönelik dış politikasında yeni bir döneme geçildiğini ifade etmiştir. Bu dönemde Türkiye,

Esad rejimi karşıtı tutumunu netleştirmiş ve Suriye krizine doğrudan müdahil olmaya başlamıştır (Miş, 2012: 281). Bu bağlamda Türkiye, Esad rejimi ile ilişkileri kestikten sonra 30 Kasım 2011'de Suriye'ye yönelik 9 maddelik yaptırım kararı açıklamıştır. Buna mukabil Esad rejimi ise ithalatta vergilerin artırılması ve Türk tırlarına zorlayıcı ek tedbirlerin konulması gibi ekonomik yönü ağır basan yaptırım kararları almıştır (Demir ve Gürson, 2017: 531).

Esad ile ilişkilerin kesilmesi sonrası Türkiye'nin Suriye politikasında muhaliflere destek dönemi başlamıştır. Türkiye bu dönemde muhaliflere destek olmaya başlamasının yanı sıra uluslararası toplumu da bu yönde ikna etmek için girişimlerde bulunmuştur. Böylece Türkiye, Esad'a yer olmadığı düşüncesine dayanan bir politika geliştirmiştir. Bu politika, muhaliflere daha fazla destek sağlanması, bir tampon bölge ve gerektiğinde bazı bölgelerin uçuşa kapatılması gibi unsurları içermektedir. Bu dönemde uluslararası toplumun desteğiyle ve birlikte hareket edilmesi kaydıyla Türkiye'nin bir askeri müdahale seçeneği de gündeme gelmiştir. Kısacası Türkiye ikinci dönemde, Suriye'nin geleceğinde Esad'a yer verilmemesi gerektiği görüşünü benimseyen bir politika izlemiştir (Ozan, 2017: 24). Bu noktadan hareketle Türkiye, Suriye krizinin çözümüne yönelik olarak Arap Birliği ve Körfez İşbirliği Konseyi gibi bölgesel güçlerle iş birliği yaparak, uluslararası toplumun desteğini kazanmak için çaba göstermiştir. Ancak Türkiye, Rusya ve Çin'in muhalefeti nedeniyle Güvenlik Konseyi'nin gerekli garantileri sağlayamaması karşısında ABD ve AB gibi müttefiklerinden net ve güçlü bir destek arayışına girmek zorunda kalmıştır (Duran, 2012: 513). Bu dönemde Türkiye Suriye'deki büyükelçisini geri çekerek diplomatik ilişkilerini kesmiş, 30 Mayıs 2012'de Suriyeli diplomatları sınır dışı etmiştir.

Bu dönemde Suriye rejimi, barışçıl gösteriler düzenleyen kendi halkına ateş açarak şiddet politikasını tırmandırmıştır. Yerleşim yerlerine yönelik ayırım gözetmeksizin yapılan bombardımanlar, balistik füze saldırıları ve kimyasal silah kullanımı, binlerce insanın ölümüne ve milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden olmuştur. ABD, Kanada, Türkiye, AB üye ülkeleri gibi çok sayıda devlet ile BM gibi uluslararası örgütler rejimin insan hakları ihlallerini ve insanlık suçu işlediğini kabul ederek, Suriye rejimini bölgesel ve uluslararası güvenlik açısından önemli bir tehdit olarak görmüşlerdir. Bu nedenle, Türkiye'nin öncülüğünde kurulan Suriye Halkının Dostları Grubu'nun Aralık 2012'deki dördüncü toplantısında, Suriye Ulusal Koalisyonu 114 devlet ve 13 uluslararası örgüt tarafından Suriyelilerin meşru temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Halkın meşru talepleri doğrultusunda, Suriye'nin yeniden inşası için etkili ve kapsayıcı bir muhalefetin oluşması için çalışmalar yapılmıştır (Serdar, 2015: 16-17).

Türkiye'nin Suriye'de muhalifleri desteklemeye başladığı ve rejimin değişimi için inisiyatif almaya başladığı bu dönemde özellikle 2012 yaz aylarından itibaren önemli gelişmeler söz konusu olmuştur: Tampon bölge oluşturulması için NATO ve BM'den askeri destek arayışına girilmiş, Suriye'den gelen top mermilerinin Türkiye'de vatandaşların ölümüne neden olması üzerine karşılık verilmiş, rotası Şam olan uçaklar inişe zorlanarak silah sevkiyatı önlenmeye çalışılmış, bu şekilde Suriye'ye baskı uygulamak istenmiş, Rusya'nın Suriye'ye verdiği desteği engelleme girişimlerinde bulunulmuş, Rusya'yı dengelemek için çaba gösterilmiş, Suriye sınırına askeri birlikler konuşlandırılmış, sınır ötesi askeri operasyonlar için tezkere çıkarılmıştır (Çağlar, 2012: 39-52).

Bu dönemde Suriye'den kaynaklanan saldırı ve tehlikelere karşı atılan bir diğer önemli adım ise Haziran 2012'de Türk Rf-4E keşif uçağı düşürülmesine istinaden 4 Ekim 2012 tarihinde angajman kurallarının değiştirilmesidir. Yeni angajman kuralları çerçevesinde sınıra yaklaşan silahlı unsurlar tehdit olarak kabul edilecek ve derhal karşılık verilecektir. Nitekim yeni angajman kuralları gereği 10 Ekim 2012'de Rus uçağı Ankara'ya indirilmiş, 16 Eylül 2013'de Suriye savaş helikopteri düşürülmüş, 23 Mart 2014'de Suriye savaş uçağı düşürülmüş, 16 Mayıs 2015'de bir başka Suriye savaş helikopteri düşürülmüş, 16 Ekim 2015'de Rus yapımı İHA düşürülmüştür (Kalaycı, 2021: 145-146). Angajman kurallarının değişmesi ve akabinde yaşanan gelişmeler Türkiye'nin Suriye'de devam eden iç savaşa doğrudan müdahale etmek istemediği, ancak kendi sınır güvenliğini korumak için gerekli adımları atmaktan kaçınmayacağı mesajını uluslararası kamuoyuna kararlılıkla göstermiştir. Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin Suriye'de değişimi gerçekleştirmek için aldığı inisiyatiflerden sadece bir kaçını oluşturmaktadır. Bu ve benzeri girişimler ile Türkiye, Suriye'yi caydırmak istemişse de pek başarılı olamamıştır. Bunun sonucunda Suriye'de terör örgütlerinin alan hâkimiyeti elde etmeye başlaması ve Türkiye için ciddi tehdit oluşturmasıyla Suriye politikasının dördüncü dönemi olan terörle mücadele dönemi başlamıştır. Nitekim 2013 yılının başlarında Reyhanlı ve Cilvegözü'ne gerçekleştirilen saldırılar bu konuda bir başlangıç olarak kabul edilebilir.

Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir diğer gelişme ise PKK terör örgütünün bölgede daha fazla görünür hale gelmesidir. 40 yılı aşkın süredir ülkeyi yöneten Baas Partisi ve Esad yönetimi bu dönemde PKK'yla ittifak yaparak ülkenin kuzeyini onlara teslim etmiş, böylece PKK'nın Suriye'deki kolu olan PYD terör örgütü aracılığıyla önemli hâkimiyet alanları elde etmiştir (Sarı, 2019: 109). İlk olarak 2003'de PYD adıyla örgütlenen Suriye Kürtleri, kendi içlerinden bir lider bulamadıklarından PKK terör örgütü ile birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda hem PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın düşüncelerini hem de Kürtlerin kendi geleceklerini kendilerinin belirleyeceğini savunmaya başlamışlardır. PYD, PKK'nın rejim zamanında Suriye'de bulunmasından faydalanarak lojistik destek elde etmiş ve kadrolarını oluşturmuştur. Türkiye hem PYD'nin hem de onun silahlı kolu olan YPG'nin, PKK ile olan bağlantısını ortaya koyarak bu örgütleri PKK'nın Suriye'deki uzantısı olduğunu her fırsatta dile getirmektedir. Ayrıca bu örgütler Türkiye tarafından resmi olarak terör örgütü oldukları uluslararası kamuoyuna deklare edilmektedir (Tok, 2018: 132).

11 Şubat 2013'de Cilvegözü'nde ve 11 Mayıs 2013'de Reyhanlı'da gerçekleştirilen terör saldırıları Suriye'deki savaşın Türkiye'yi nasıl etkileyeceğini göstermiş, sınır güvenliği kaygılarını artırmıştır. İki ülkeyi savaşın eşğine getiren saldırılar onlarca kişinin ölmesine ve yaralanmasına neden olmuştur (Dündar, 2016: 214). Bunun yanı sıra ABD'nin Irak işgali sonrasında oluşan iktidar boşluğu ile kendisini "Irak ve Şam İslam Devleti" olarak tanıtan DEAŞ terör örgütünün ortaya çıkması (Akbaş, 2015: 147) sonrasında 2013 senesi itibarıyla hızlıca Suriye'deki çatışmalara müdahil olması, profili ve icraatları ile kısa sürede Suriye gündemindeki yerini merkezileştirmiştir (Aksoy, 2016: 30). Dengeleri değiştiren bu örgüt Türkiye'nin güvenliği açısından yeni tehditleri ortaya çıkarmıştır. Böylelikle Türkiye, PKK'nın yanı sıra Suriye'de faaliyetlerde bulunan PYD/YPG ve DEAŞ tehditleri ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Nitekim DEAŞ'ın Türkiye'de birçok saldırı gerçekleştirmesi ile PKK ve HDP'nin 6-7 Ekim olaylarını başlatarak sözde "kurtarılmış bölgeler" ilan etmeye çalışması söz konusu tehditlerin en somut örnekleridir (Kalaycı, 2021: 147). Türkiye, PYD ve DEAŞ terör örgütlerinin birçok kez düzenlediği bombalı saldırılarda birçok vatandaşını kaybetmiştir. Sadece 2015 ve 2016 yıllarında, DEAŞ'ın gerçekleştirdiği bombalı saldırılarda onlarca kişi hayatını kaybetmiş ve yüzlerce kişi yaralanmıştır (Akbaş, Babahanoğlu ve Yelman, 2016: 101).

PYD, bölgede faaliyet yürüten bir diğer terör örgütü YPG unsuruyla birlikte hareket ederek diğer Kürt gruplar içerisinde daha güçlü bir pozisyon elde etmektedir. Afrin, Kobani ve Haseke bölgelerinde etkin olan PYD/YPG terör örgütleri üçüncü yol stratejisini uygulayarak Esad rejimiyle çatışmaya girmemektedir. Bununla birlikte etkin olduğu noktalarda kendi hâkimiyet alanını geliştirme ve pekiştirme amacı taşımaktadır. Bu bölgelerde PYD, diğer bir terör örgütü olan PKK ile iş birliği yapmakta ve PKK'nın savunduğu sözde "demokratik özerklik" anlayışı doğrultusunda özerk kantonlar oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle PYD/YPG terör örgütleri tarafından Afrin, Kobani ve Cezire kentlerinde bölgesel özerklik çerçevesinde yasama, yürütme ve yargı organları sistematik bir biçimde oluşturulmuştur (Kerman ve Efeğil, 2017: 163-164).

Türkiye'nin maruz kaldığı bu ve benzeri terör tehditleri neticesinde Suriye politikasının terörle mücadele döneminde üç ana hedefi ön plana çıkmaktadır. Birincisi PYD'nin 2014'te oluşturduğu Afrin, Kobani ve Cezire kantonlarını birleştirerek Suriye'nin kuzeyinde alan hâkimiyeti elde etme ihtimali Irak Bölgesel Kürt Yönetimi (IKBY) ile birlikte düşünülünce İran sınırından Akdeniz'e uzanan olası Kürt devleti Türkiye için dezavantajlı bir durum oluşturuyordu. Bu nedenle PYD'nin terör koridoru oluşturmasının engellenmesi önem arz etmektedir. İkincisi Türkiye'de birçok terör eylemi gerçekleştiren DEAŞ'ın sınırdan uzaklaştırılması ve terörle mücadelenin kaynağında yapılması gerekiyordu. Üçüncüsü ise Suriye iç savaşı sonucunda yerlerinden edilen milyonlarca sığınmacının önemli bir kısmı açık kapı politikası ile Türkiye'ye gelmiş bulunmaktaydı. Türkiye'deki Suriyelilerin geri dönmesi için Kuzey Suriye'de güvenli bölgelerin oluşturulması gerekiyordu. Bu üç ana hedef Türkiye'nin bu dönemdeki Suriye'ye dönük dış politikasının temel dinamikleridir (Kalaycı, 2021: 147-148). Bu noktadan sonra Türkiye'nin Suriye politikasında dördüncü dönem olan sınır güvenliği dönemi başlamış ve artık kaçınılmaz olan sınır ötesi askeri operasyonlar başlatılmıştır.

Türkiye'nin Suriye'deki askeri operasyonlarının temel amacı, sınır güvenliğini sağlamak, terör örgütlerinin sınır ötesi faaliyetlerini engellemek, bölgedeki istikrarı korumak ve Türkiye'nin güvenliği için doğrudan tehdit oluşturan terör örgütlerini yok etmektir. Fırat Kalkanı Harekâtı ile DEAŞ'ın sınır ötesi tehdidinin önlenmesi ve Kuzey Suriye'de Türkiye'nin kontrolünde güvenli bölge oluşturulması hedeflenmiştir. Zeytin Dalı ve Barış Pınarı

harekâtları ise Türkiye'ye yönelik PKK/PYD/YPG gibi terör örgütlerinin sınır ötesi tehditlerinin önlenmesi ve Türkiye'nin güney sınırındaki terör koridorunun ortadan kaldırılması amaçlarını taşımaktadır. 9 Ekim 2019'da başlatılan Barış Pınarı Harekâtı ile Türkiye sahadaki mücadelesini diplomasi yoluyla masada yürütmüştür. Bu operasyonlarda Türkiye'nin kendi üretimi olan SIHA'ların kullanılması uluslararası kamuoyunda dikkat çekmiştir. Türkiye bu operasyonlar neticesinde ABD destekli kurulmak istenen "Kürt Koridoru" projesine engel olarak bölgedeki jeopolitik durumu lehine çevirmiştir (Babahanoğlu ve Örselli, 2022: 171-175).

3. RUSYA'NIN SURİYE KRİZİNDEKİ ROLÜ VE DIŞ POLİTİKASI

Suriye'deki iç savaş, çeşitli aktörlerin çıkarları, mücadeleleri ve rekabetiyle birleştiğinde karmaşık bir hal almıştır. Rusya'nın Suriye politikasının, siyasi, askeri, ekonomik, jeopolitik ve dini çıkarları doğrultusunda şekillendiği aynı zamanda Suriye iç savaşının seyrini etkilediği ve bu bağlamda uluslararası arenadaki rolünü artırdığı ifade edilebilir. Rusya'nın Suriye'deki varlığı, öncelikle ABD ve NATO'ya karşı bir güç dengesi oluşturma hedefini kapsamaktadır. Rusya'nın, Suriye'de hem siyasi bir müttefik hem de askeri üsleri için stratejik bir konumda bulunması jeopolitik amaçlarını ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla Esad rejiminin ayakta kalması, Rusya'nın bölgedeki gücünün artması ile doğrudan ilintilidir. Rusya'nın Suriye'deki siyasi çıkarları, Esad rejimi üzerinden güçlenmek, bölgedeki nüfuzunu artırmak, İran ve Hizbullah ile ittifakını sürdürmek ve ABD'nin bölgedeki nüfuzunu sınırlamaktır. Rusya'nın Suriye'deki varlığı askeri açıdan ise yeni silah sistemleri test etme, Rus ordusunun modernizasyonu ve genel olarak askeri yeteneklerini artırma amacını taşımaktadır. Rusya'nın Suriye'ye olan desteği sadece askeri yardımlar ve silah desteğiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda uluslararası arenada kullandığı veto oylarıyla da Esad rejiminin yanında yer almaktadır. Bu sayede Rusya, Suriye'ye uygulanabilecek yaptırımları engellemekte ve Esad rejiminin diplomatik olarak da güçlü kalmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, Rusya'nın Suriye'ye olan desteği, ülkenin ekonomik ve ticari çıkarlarına da hizmet etmektedir. Son olarak Rusya, bölgedeki enerji kaynaklarına, lojistik açıdan stratejik bir konumda olan Akdeniz'e ve Orta Doğu'daki nüfuzunu artırmaya odaklanmaktadır.

Rusya açısından Suriye'nin önemi jeopolitik durumu ve jeostratejik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Suriye ile Rusya arasındaki yakın ilişkiler, SSCB dönemine kadar dayanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde SSCB, Ortadoğu'daki nüfuzunu artırmak için Suriye'yi bölgedeki müttefiki olarak seçmiştir. Bu süreçte SSCB, ABD'nin çevreleme politikasına karşı koymak ve Doğu Akdeniz'de varlığını sürdürmek istemiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra bile, Suriye'nin Rusya için stratejik önemi devam etmiştir ve bu nedenle Rusya, Batılı güçlerin Suriye krizine müdahale planlarına karşı çıkmaktadır (Yazıcı, 2012: 40-43). Suriye'deki insani krize çözüm bulma çabaları, farklı devletlerin tutumları nedeniyle engellenmektedir. Ancak bu bağlamda Rusya'nın tutumu dikkate değer bir etken olarak öne çıkmaktadır.

2011 yılında NATO'nun hava operasyonu ve Kaddafi'nin devrilmesi sonrasında Rusya'nın Libya politikası bölgesel ve ekonomik açıdan zarar görmüştür. Libya'daki kriz sırasında, Rusya BM Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararını veto etmemiştir. Ancak, Kaddafi'nin devrilmesi sonrasında Rusya'nın sessiz kalması, Libya ile yapılan enerji anlaşmalarının sona ermesine ve Rusya'nın Libya piyasasında dışlanmasına yol açmıştır. Bu durum, Moskova'nın Libya politikasının eleştirilmesine neden olmuş, ayrıca ABD'nin Ortadoğu'daki etki alanını sınırlandırma ve çok kutuplu bir dünya düzeni arayışı Libya'da başarısız olmuştur. Bu deneyimler, Rusya'nın Suriye politikasını belirlemede etkili oldu. Libya'da kaçırdığı treni Suriye'de kaçırmak istemeyen Rusya, Suriye'deki iç savaşın başlamasından sonra daha kararlı bir politika izlemeye başlamıştır (Sağlam, 2013: 215). Bu bağlamda Rusya, Avrasyacılık ideolojisi çerçevesinde Ortadoğu ülkeleri ile hem ekonomik hem de askeri odaklı kurduğu yakın ilişkiler üzerinden bölgeye yönelik politikalarını hayata geçirmektedir. Rusya'nın Ortadoğu politikaları temelde üç noktada ele alınabilmektedir. Bunlar bölge ülkeleriyle olan ekonomik ve askeri ilişkileri sayesinde AB ve ABD karşısında bir güç kazanımı sağlamak ve bölgesel hedeflerine ulaşmak, enerji politikaları, son olarak ise bölgedeki Ortodoksların hamiliğini sürdürmek şeklinde dile getirilmektedir. Bu açıdan genelde Ortadoğu özelde ise Doğu Akdeniz'deki jeopolitik çıkarlarının güvence altına alınması ve hedeflerine ulaşması için Suriye ile ilişkileri her zaman önem arz etmiştir (Harunoğulları, 2021: 65-66).

Suriye'de olayların devlet ve devlet dışı aktörlerin de müdahalesiyle iç savaşa dönüşmesi sürecinde Rusya, hem Esad rejimi ile geçmişten gelen ilişkileri hem de bölgedeki jeopolitik çıkarları kapsamında olayları komplo olarak değerlendirerek Suriye rejimine her türlü desteği sunmuştur. Rusya, Libya'da yaşanan yönetim değişikliği

sonrası kaybettiği nüfuzunu Suriye’de korumak için Esad rejimine desteğini askeri ve diplomatik araçları kullanarak gerçekleştirmiştir (Kiraz, 2016: 306). Bu noktada Rusya, Ekim 2011’de BM Güvenlik Konseyi’nde Suriye için yaptırım tasarısını veto etmiş, yaşananların Suriye’nin iç işleri olduğunu ve dış müdahalenin ülkeye demokrasi getirmeyeceğini belirtmiştir. Ancak 2011 Kasım’ında savaş gemilerini Tartus limanına göndererek Esad rejimine olan desteğini açık bir şekilde göstermiştir. Ayrıca aynı dönemde uçak gemisi Amiral Kuznetsov’u da Suriye’ye göndereceğini duyurarak (Çağlar Hekimoğlu, 2021: 1411) tarafını ve niyetini veto oylarından sonra bir kez daha göstermiştir.

İç savaş ortamının birinci yılını doldurduğu Nisan 2012’de BM, Arap Birliği, Rusya ve AB tarafından desteklenen ateşkes planı kısmen yürürlüğe girmiş olsa da, hem Esad güçleri hem de muhalifler ateşkese uymamışlardır. Esad, Mayıs ayında Batılı devletlerin ülkesinde kaos çıkarmaya çalıştığını iddia ederek Batı’yı suçlamıştır. Bu süre zarfında Suriye’deki şiddet olayları artarak yerleşim yerlerine doğru yayılmıştır. ABD ve Batılı ülkeler Esad hükümetinin meşruiyetini kaybettiğini ve yönetimden çekilmesi gerektiğini söylerken, Rusya ise dengeleyici bir politika izlemeye çalışmıştır. Bu kapsamda Rusya, Haziran 2012’de muhaliflerin yerleşim yerlerinden çekilmesine karşı, rejim güçlerinin de yerleşim yerlerinden çıkacağını belirtmiştir. Ancak Türkiye’ye ait bir savaş uçağının Suriye tarafından düşürülmesi krizin boyutunu değiştirmiş ve NATO Türkiye’ye destek açıklamasında bulunmuştur. Yaşanan bu gelişmelerin ardından Rusya, 19 Temmuz 2012’de Suriye’ye yaptırım öngören tasarısı üçüncü kez veto etmiştir (Progonati, 2021: 281-282).

Rusya’nın Suriye politikasını şekillendiren dinamiklerin başında ABD ile küresel düzlemde gerçekleştirdiği nüfuz mücadelesi bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Rusya’nın bölgedeki etkisi azalmış ve Arap ayaklanmalarıyla birlikte daha da azalarak sınırlanmıştır. Moskova, bu ayaklanmaları, Batı dünyasının bölgeye yönelik stratejik müdahalelerinin bir devamı olarak görmekte, ancak Arap ayaklanmalarını bir fırsat olarak değerlendirip, bölgedeki etkisini yeniden tesis etmek için çaba göstermektedir. Bu bağlamda Suriye meselesi hem kötü gidişata son vermek hem de küresel siyasette en az ABD kadar etkili “büyük bir güç” olduğunu göstermek için Rusya açısından önemli bir koz olmuştur (Erşen, 2016a: 149). Şam’a verilen desteğin Rusya’nın nüfuz kazanma amacının dışında, siyasi dinamikleri de bulunmaktadır. Müdahale etmeme ilkesini ve egemenlik hakkını vurgulayan Rusya, Batı’nın askeri ambargosuna ve ardından egemen bir devletin işgaline karşı çıkmaktadır. Rusya’nın etrafının demokratik olmayan eski Sovyet cumhuriyetleriyle çevrili olması ve “yakın çevre” olarak görülen bölgelere yapılacak olası bir askeri müdahale, Rusya’yı endişelendirmektedir. Bununla birlikte Rusya’nın Suriye ile ilgili olarak çok taraflı ve sivil eylemleri desteklemesinde bir diğer dinamik, Rusya’nın kendini büyük bir Avrasya gücü olarak görmeye yönelik düşünce ve çabalarıdır (Ahmadi ve Ghorbani, 2014: 66). Nitekim Rusya, 2015 yılından itibaren Suriye rejimine yönelik diplomatik ve askeri yardımlarını arttırarak desteğini bir başka boyuta taşımıştır. Suriye’deki çatışmaların Lazkiye’ye sıçramasıyla birlikte, Rusya bu bölgedeki askeri varlığını arttırarak yıllardır sahip olduğu varlığını daha etkin bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Bu amaçla, zaten 1971 yılından beri kullanmakta olduğu Akdeniz kıyısındaki Tartus deniz üssünün yanı sıra Basil Uluslararası Havaalanı’nı da kendi kullanımı için uygun hale getirmiştir (Akengin ve Yaşar, 2018: 41).

Rusya’nın Suriye politikasının şekillenmesindeki bir başka dinamik askeri ve ekonomik çıkarlardır. Öncelikle Suriye toprakları Rusya’nın SSCB sonrası geliştirdiği askeri teknolojilerin ve silahların deneyimlendiği bir coğrafya olmuştur. Rus ordusu Suriye’deki askeri operasyonlarında tamamen yeni ya da ciddi düzeyde yenilenmiş ve geliştirilmiş silahlar ile askeri teknolojiler kullanmaktadır. Bunlar arasında T92 ve T90 tipi tanklar, Smerch, Grad ve TOS-1 adlı roketatarlar, YAK-130, SU24, SU25, SU-30SM ve SU-35S adlı savaş uçakları, SU-34 bombardıman uçağı, Buk M2 ve Pantsyr hava savunma sistemleri, S300 ve S400 hava ve kara savunma sistemleri, uydu güdümlü bombalar, füzeler, akıllı teknolojilerle donatılmış keşif uçakları yer almaktadır. Rusya iç savaşın başından beri Suriye’de deneyimleme şansı bulduğu bu askeri teknoloji ve silahları bazen ortak kullanmakta bazen de Suriye ordusuna temin etmektedir. Rusya bu sayede hem Akdeniz’de hem de Ortadoğu’da hava sahasının bir bölümünün kontrolünü eline geçirmiştir (İşyar, 2013: 116-123). Ekonomik nedenler ise Suriye’nin her zaman Rus silahlarının önemli bir alıcısı olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Örneğin 2011 yılında Suriye 3.5-4.8 milyar dolar arasında değişen anlaşmalarla Rus silahlarının en büyük beşinci alıcısı olmuştur. Ayrıca Suriye’deki Rus işletmelerinin varlığı da Rusya için bir başka dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki Rusya’nın Suriye’deki yatırımları 2009 yılında daha iç savaş başlamadan önce 19.4 milyar doları aşmıştır. Dolayısıyla Suriye’deki istikrarsızlık buradaki üretimi sekteye uğratacağı ve bu anlaşmaların geleceğini tehlikeye atması bakımından sorun teşkil etmektedir (Ahmadi ve Ghorbani, 2014: 66).

Rusya'nın Suriye iç savaşına müdahil olmasındaki bir başka dinamik bölgedeki Ortodoksların hamiliğini sürdürme isteğidir. Rusya, tarihsel süreç boyunca, Slav-Ortodoks grupları koruma görevini üstlenmiş bir devlettir. Suriye'deki yaklaşık iki milyon Hristiyan'ın büyük çoğunluğunun Ortodoks olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, Rusya, bu Hristiyan nüfusa destek verme hakkını kendinde görmektedir. Rusya, Ortodoks Kilisesi'nin çıkarlarını da korumak amacıyla Suriye'deki Ortodoks Hristiyanların haklarını savunma konusunda kararlı bir tutum sergilemektedir (Develioğlu, 2023: 153). Rus kimliğinin inşası için temel alınan Ortodoks Hristiyanlığı Suriye ile kurulan ilişkilerin de nedenlerinden biri olarak kabul görmektedir. Özellikle Arap Baharı döneminde DEAŞ tarafından Hristiyan topluma yönelik gerçekleştirilen infazlar Rusya'nın Ortodoks Hristiyanların koruyuculuğunu üstlenme güdüsüyle bölgeye müdahil olmasına neden olmuştur (Ercan ve Tezcan, 2021: 81-82).

4. SURİYE ÖZELİNDE TÜRKİYE VE RUSYA ARASINDAKİ GEÇİŞKEN İLİŞKİLER

Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilere yön veren siyasal, ekonomik, kültürel ve coğrafi birçok parametre söz konusudur. Bu parametrelerin ilişkiler üzerindeki etkisi konjonktürel olarak değişmektedir. Ancak bunlar içerisinde coğrafya değişmeden günümüze kadar etkisini devam ettiren parametre olarak karşımıza çıkmaktadır (Çelik, 2012: 261). Bu bağlamda tarih boyunca çalkantılı bir seyir izleyen ikili ilişkiler son yıllarda, özellikle Suriye coğrafyasında yaşananlar nedeniyle daha da karmaşık hale gelmiştir. Suriye'deki iç savaşın patlak vermesiyle birlikte, Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler sadece bölgesel bir boyut kazanmakla kalmamış, aynı zamanda küresel bir öneme de sahip olmuştur. İki ülkenin farklı çıkarları ve stratejik hedefleri, ilişkilerinin karmaşık ve geçişken bir yapıda olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Suriye konusu iki ülkeyi kimi zaman iş birliği kimi zaman da çatışma ortamlarında bir araya getirmiştir. Öyle ki ikili arasındaki geçişken ilişkiler zaman zaman bölgesel ve küresel ölçekte krizlerin de başlangıcı olabilmektedir. Bu açıdan ikili ilişkileri etkileyen Rusya'ya ait jetin Türkiye tarafından düşürülmesi, Astana ve Soçi süreçleri, İdlib bölgesinde artan gerginlik, 33 Türk askerinin şehit edilmesi ve Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları öne çıkan başlıklardır.

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler, son yıllarda özellikle Suriye krizi üzerinden yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bu tartışmaların merkezinde yer alan gelişmelerden biri de Türkiye'nin daha önce ilan ettiği yeni angajman kuralları çerçevesinde 24 Kasım 2015 tarihinde Rus SU-24 savaş uçağının yapılan uyarılara rağmen hava sahasını terk etmemesi üzerine Türk Hava Kuvvetleri tarafından Suriye sınırında düşürülmesidir. Türkiye, uçağın radar izlerini göstererek Türk hava sahasını ihlal ettiği yönündeki haklılığını savunurken, Rusya ise bu olayı provokasyon olarak nitelendirmiştir. Olay, iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuş ve Rusya tarafından ekonomik yaptırımlar uygulanmıştır. Rusya'nın uyguladığı ekonomik yaptırımlar bu dönemde özellikle tarım, ticaret ve turizm sektörünü önemli ölçüde etkilemiştir. İki ülke arasında yaşanan gerilim önce Ankara'dan Moskova'ya gönderilen mektup ile üzüntülerin iletilmesi ve ardından Putin ile Erdoğan arasında yapılan telefon görüşmesi neticesinde normalleşme sürecine girmiştir.

Uçak krizinin, Türkiye Rusya arasındaki ilişkiler açısından bazı önemli sonuçları olmuştur. İlk olarak, Putin'in Türkiye'ye yönelik açıklamaları ve eleştirileri, iki ülke arasındaki güveni ciddi anlamda erozyona uğratmıştır. İkincisi, Rusya'nın Türkiye'ye karşı propaganda yürütmesi ve hızlı bir şekilde ekonomik yaptırımlar uygulaması, iki ülke arasındaki 2000'li yıllardan beri süregelen yakınlaşmayı zedelemiştir. Üçüncüsü, Putin ve yakın çevresinin Türkiye karşıtı agresif tavır, Rusya'da eski anti-Türk önyargıların yeniden canlandığını göstermiştir. Dördüncüsü, kriz Türkiye'deki "Avrasyacı" eğilimleri zayıflatmış ve bu da Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü gibi teşkilatlara yakınlaşma çabalarını olumsuz etkilemiştir. Son olarak, uçak krizi karşılıklı bağımlılığın önemini bir kez daha vurgulamıştır. İki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılığın artırılması ve muhtemel sorunların minimize edilmesi, gelecekte benzer krizlerin yaşanmaması için önemlidir (İmanbeyli, 2015: 5). Nitekim Aralık 2016'da Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov'a suikast düzenlenmesi ikili ilişkilerin tekrar test edildiği, ancak tarafların bu suikastı ikili ilişkilere zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen bir provokasyon olarak değerlendirmesi yeni bir krizin yaşanmasını engellemiştir (Diriöz, 2023: 229).

İki ülke arasında uçak krizinin yaşanmasının temel nedeni her iki ülkenin Suriye politikasının farklılıkları daha doğrusu her iki ülkenin Esad rejimine bakışı ikili ilişkilerde öne çıkan ihtilaf noktasıdır. Türkiye, Suriye'de yaşananlardan Esad'ı sorumlu tutmakta ve muhalifleri desteklemektedir. Rusya ise sürecin en başından beri Esad rejimini desteklemektedir. 2015 sonrası askeri ve diplomatik yollarla Suriye'deki varlığını artıran Rusya, Türkiye'nin

muhafif gruplara verdiği desteği zayıflatmak istemiş ve bu amaçla Suriye'nin kuzeyindeki muhafif grupların kontrolündeki bölgelere hava saldırıları düzenlemiştir. Bu durum Rusya'nın jeopolitik amaçlar doğrultusunda hareket ettiğini gösterirken Türkiye'nin çıkarları ile örtüşmediği ifade edilebilir. Türkiye yaşananlar karşısında insani, etik ve ilkeli hareket ederek, rejim karşıtı politikalar izlemektedir. Bu nedenle Türkiye-Rusya ilişkileri zaman zaman gerilmiştir. Ancak sorunun çözümü adına her iki ülkede uzlaşı zeminlerini Astana görüşmelerinde olduğu üzere diplomatik yollarla sürdürmüşlerdir.

Suriye'deki Kürtlerin durumu, Türkiye ile Rusya arasındaki başka bir anlaşmazlık kaynağıdır. Temmuz 2015'te gerçekleşen Suruç bombalı saldırısı sonrasında, PKK üç yıllık ateşkesi sona erdirmiş ve yeni saldırılar gerçekleştirmiştir. Bu süreçte Türkiye, PYD ve YPG'yi PKK'nın Suriye uzantısı olarak nitelediğini uluslararası platformlarda daha etkili bir şekilde savunmaya başlamıştir. Türkiye, YPG'nin Fırat Nehri'nin batısından çekilmesini kendisi için kırmızı bir çizgi olarak kabul ederken; Rusya ise Esad rejimi kadar Suriyeli Kürt gruplarının da teröre karşı mücadelede önemli bir aktör olarak gördüğünü 2015'teki BM Genel Kurulu konuşmasında Putin açıkça dile getirmiştir (Erşen, 2016b: 156). Bu durum iki ülke arasındaki terör örgütü kabullerinin farklılığını da göstermektedir.

Suriye krizi sürecinde Rusya'nın, Esad rejimi güçlerine silah desteği sağladığı ve Rus askerlerinin çatışma alanlarında rejim güçlerine fiili yardım sağladığı bilinmektedir. Rusya'nın Suriye krizi sürecinde bölgeye sevk ettiği silahlar, Türkiye'nin desteklediği muhafif gruplara karşı kullanıldığı gibi, aynı zamanda PKK/PYD/YPG terör örgütlerinin faaliyetlerine yönelik Rusya'nın engelleme girişimleri yoktur (Baharççek ve Ağır, 2020: 7). Dahası Rusya'nın Soçi Zirvesi öncesi liderliğini yaptığı Suriye Halkları Kongresi'ne PYD'yi davet etmesi Türkiye'nin tepkisine neden olmuştur. Rusya'nın Suriye meselesinde Türkiye'yi ikna etmek için PYD kartını koz olarak kullandığı görölmektedir (Yılmaz, 2018: 126-127).

2011-2016 arası dönemde Türkiye Suriye politikasında nispeten Batı yanlısı politikalar izlerken, 2016 sonrası ise İran ve Rusya ile yakınlaşmıştır. Astana süreci, 2016 yılında başlayarak Rusya, İran ve Türkiye'nin garantör ülkeler olarak Suriye'de yaşanan savaşın çözümü için bir araya gelmesiyle gerçekleşen önemli bir gelişmedir. Astana süreci boyunca, taraflar çeşitli toplantılar düzenlemiş ve altıncı toplantı sonrasında "çatışmasızlık bölgeleri" oluşturmuştur. Bu bölgeler arasında İdlib en önemlisi olarak öne çıkmaktadır. Ancak, Suriye ve Rusya'nın terörizmle mücadele adı altında bu bölgelere gerçekleştirdiği operasyonlar, Türkiye ile ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Rusya ve Suriye, bu operasyonları meşru kılmak için terörizmle mücadele tezini kullanmaktadır. Bu gelişmelerin ardından, Eylül 2018'de Rusya ve Türkiye arasında Soçi Mutabakatı imzalanmıştır. Bu mutabakat vesilesiyle, Türkiye ile Rusya arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi, İdlib gerginliği azaltma bölgesinin kurulması, Türkiye'nin gözlem noktalarının güçlendirilmesi, silahsızlandırma bölgesinin oluşturulması, tüm terörist grupların da silahsızlandırma bölgelerinden çıkarılması hususlarında uzlaşma sağlanmıştır (Koncağül, 2022: 82). Astana süreci, Suriye krizinin çözümü açısından özel bir konuma sahip olan bir inisiyatiftir. Bu süreç, krizin ana taraflarını karşılıklı olarak bir araya getirerek, ülkenin geleceğiyle ilgili ortak adımlar atmaya hedeflemektedir. Astana süreci, çeşitli çıkar çatışmalarının yaşandığı bir ortamda dahi tarafların siyasi çözüm arayışına yönelik girişimlerini desteklemekte, insani yardım faaliyetlerini ve tutuklu/esir takasını ele alarak kapsamlı bir gündem sürdürmektedir. Ayrıca bu süreç, sahadaki gerçekliklere uygun bir şekilde ilerleyerek, garantör ülkelerin aldığı kararlar doğrultusunda sahada meydana gelen belirli gelişmeleri yakından takip etme mekanizmasını içermektedir. Tüm bu faktörler bir araya geldiğinde Astana süreci, Suriye krizinin çözümüne yönelik özel bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır (Dündar, 2023: 116). Bir başka açıdan ise Astana süreci bölgesel barışın bölge dışı devletlerin müdahalelerinden ziyade, ancak bölge ülkelerinin ortak hareket etmesi ile sağlanabileceğini gösteren yumuşak bir dengeleme stratejisi olarak da kabul edilmektedir (Alkanalka, 2023: 233).

Türkiye ile Rusya'nın yakınlaşmasının en somut sonucu 24 Ağustos 2016'da gerçekleştirilen Fırat Kalkanı Harekâtı'nın başlatılmasıdır. Fırat Kalkanı Harekâtı, ABD ve Rusya ile koordinasyon içinde yürütölmüş olsa da Türkiye'nin bu harekâtı gerçekleştirmesini sağlayan ana faktör Rusya ile ilişkilerin normalleşmesidir. Özellikle Türkiye, Rusya ile zımnı bir anlaşmaya vararak Suriye hava sahası içinde ve yakınlarında Türk kuvvetlerinin faaliyet göstermesinin yollarını açmıştır. Rusya, öncelikle Türkiye'ye karşı uyguladığı erişim engelleme/alan daraltma (A2/AD) önlemlerini hafifletmesiyle Türkiye'nin Suriye'deki askeri harekâtının devam etmesi mümkün olmuştur. Türkiye Rusya koordinasyonu, aylarca süren bir kesintinin ardından Türkiye'nin Suriye'de nispeten serbest hareket

etmesini sağlamıştır. Böylece Fırat Kalkanı Operasyonu, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Suriye’de yerleşmesini ve PYD/YPG’nin Fırat Nehri’nin batısındaki Türkiye sınırlarına kadar etki alanını genişletmesini engelleyen bir tampon bölge oluşturmasını mümkün kılmıştır. Türkiye bu bağlamda Fırat Kalkanı Harekâtı ile sınırlarını güvence altına alabilen bir aktör olma rolünü yeniden üstlenmiştir. Türkiye Azez, Cerablus ve El-Bab üçgeninin kontrolünü ele geçirerek hem sahada askeri bir güç haline gelmiş hem de müzakere konusunda daha fazla hak iddia edebilecek bir pozisyon yakalamıştır (Rüma ve Çelikpala, 2019: 81).

Suriye’deki savaş ve çatışmanın sonlandırılması amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerden sonra Türkiye, Afrin’in güneyi ile Batı Halep, Kuzey Hama ve Kuzey Lazkiye gibi muhalif grupların kontrolündeki cephelerde gözlem noktaları oluşturmuştur. Bu bölgeler, Suriye’deki çatışma dinamiklerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Rusya da aynı bölgede, Türkiye’nin kurduğu gözlem noktaları karşısında rejim kontrolündeki bölgelerde kendi gözlem noktalarını oluşturmuştur. İran’ın ise Halep’in güneybatısı ve Hama’nın kuzeyindeki yoğun milis varlığı olan bölgelerde gözlem noktaları bulunmaktadır. Ancak, Rusya’nın çatışmasızlık anlaşmasına rağmen Dera’da muhaliflerin kontrolündeki bölgeye saldıran Esad rejimine destek sağlaması, bölgedeki dinamikleri daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu durum, Suriye’deki çatışma ve siyasi sürecin geleceği açısından önemli bir sorun teşkil etmiştir (Polat, 2020: 75-76).

Rusya destekli Esad rejimi Mayıs 2019’da İdlib için Soçi mutabakatı kabul edilmiş olmasına rağmen mutabakatı ihlal ederek kara saldırılarına başlamıştır. Kasım 2019’un sonlarına doğru yoğunlaşan saldırılar, İdlib bölgesinde yaklaşık 1,5 milyon sivilin yerlerinden edilerek Türk sınırına kaçmasına neden olmuştur. Türkiye, Soçi mutabakatından kaynaklanan haklarını kullanarak ve sivilleri koruma sorumluluğuyla hareket ederek, rejimin saldırılarını durdurmak için İdlib bölgesine askeri sevkiyat gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin başlıca hedefi, Rusya ve Esad rejiminin İdlib’deki askeri eylemlerine tek taraflı bir çözüm bulunamayacağını göstermek ve rejimin ilerlemesini engellemektir. Ancak Rusya’nın desteklediği rejim güçleri ve hava kuvvetleri, Türk askerlerini hedef alarak Türkiye’yi caydırma amacıyla hareket etmiştir. Bazı açık kaynaklara ve görsel materyallere dayanarak yapılan iddialara göre, Türk askerleri doğrudan Rus uçakları tarafından hedef alınmış ve 27 Şubat 2020’de gerçekleşen en önemli saldırıda 34 Türk askeri şehit edilmiştir. Bunun üzerine Türkiye, Bahar Kalkanı Harekâtı’nı başlatarak Suriye rejimini havadan SİHA ve karadan topçu atışlarıyla hedef alarak ağır kayıplar verdirmiştir (Özkızılcık, 2020: 8).

SONUÇ

Türkiye, Suriye’de siyasi bir çözüm bulunması için bölgedeki diğer ülkeler ile işbirliği yapmaktadır. Türkiye, Suriye’deki terör gruplarına karşı mücadele etmek ve güvenli bir bölge oluşturmak için askeri operasyonlar gerçekleştirmiştir. Terörle mücadele, bölgedeki istikrarı sağlamak için önemli bir faktördür. Suriyeli sığınmacılar için birçok insani yardım projesi gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmeye de devam ediyor. Rusya ise Esad yönetimini desteklemek için askeri müdahaleler gerçekleştirmiş, ancak Rusya’nın bu tutumu, Suriye’de çatışmaların tırmanmasına ve insani krizin daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Bu nedenle, Rusya askeri müdahaleler yerine bölgede taraflar arasında diyalog ve müzakere süreçleri oluşturarak çatışmaların sona erdirilmesi için siyasi çözüm yollarına ağırlık vermelidir. Önümüzdeki günlerde Suriye’deki iç savaşın nasıl ilerleyeceği belirsizdir ve sürecin geleceği pek çok faktöre bağlıdır. Ancak taraflar arasında bir çözüm arayışı olması ve uluslararası toplumun bu çözüm arayışlarına destek vermesi oldukça önemlidir.

İki ülke arasındaki ilişkilerin en yüksek gerilimi, 2015 yılında Rus savaş uçağının düşürmesiyle yaşanmıştır. Yaşanan kriz neticesinde Rusya, Türkiye’ye karşı ekonomik yaptırımda bulunmuş ve diplomatik ilişkileri askıya almıştır. Ancak, her iki ülke -daha da çok Rusya- Suriye’deki gelişmeler nedeniyle birbirlerine olan bağımlılıklarının farkına varmıştır. Bu nedenle, 2016 yılında Türkiye ve Rusya arasında normalleşme süreci başlamıştır. Normalleşme süreci, iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden canlanması ve Suriye’deki çatışmaların çözümüne yönelik işbirliği yapılması için bir fırsat oluşturmuştur. Türkiye ve Rusya, Suriye’de çatışmaların durdurulması ve insani yardımın sağlanması konularında anlaşmaya varmıştır. Ayrıca, Astana süreci adı verilen müzakerelerin başlatılmasıyla birlikte Türkiye ve Rusya, Suriye’deki siyasi çözüme yönelik çabaları koordine etmiştir. Ancak, son zamanlarda, İdlib’deki çatışmalar ve Türkiye’nin Suriye’de askeri operasyonlarının artması nedeniyle, Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerde tekrar gerilim yaşanmıştır. Bu gerilim, Suriye’deki iç savaşın çözümüne yönelik işbirliği konusunda soru işaretlerini de barındırmaktadır.

Rusya'nın İdlib'deki askeri varlığını sürdürmesi ve Esad rejimini desteklemesi, Türkiye ile Rusya arasında uzun süredir devam eden stratejik farklılıkların bir göstergesi olmakla birlikte ikili ilişkilerin zaman zaman gerilmesinin de temel nedenleri arasındadır. İdlib, Türkiye-Rusya ilişkileri için stratejik bir öneme sahiptir çünkü bölge, iki ülkenin de çıkarlarına doğrudan etki etmektedir. Türkiye için, İdlib'deki muhalif grupların varlığı, Türkiye'nin Suriye sınırındaki güvenliğini sağlamak ve Suriye'deki savaşın sona ermesi için bir çözüm arayışında rol oynamaktadır. Rusya için ise, İdlib'deki muhalif grupların yenilgiye uğratılması, Suriye'deki hükümetin kontrolünü güçlendirerek Rusya'nın bölgedeki etkisini artırmaktadır.

Türkiye ve Rusya ilişkilerinin hızla normalleşmesi, iki ülkenin çıkarlarına uygun olduğu için gerçekleşmiştir. Bu normalleşme, Suriye'de somut ve etkili adımların atılmasını mümkün kılarak Suriye iç savaşının seyrinde değişikliklere yol açmıştır. Rusya, Türkiye ile ilişkilerin normalleşmesi sonrasında Suriye iç savaşı bağlamında stratejik kazanımlar elde etmeyi hedeflemiştir. Bu kazanımlar arasında, Türkiye'nin desteğiyle silahlı rejim muhaliflerinin kontrol altında tutulması öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Ancak günümüzde Suriye krizinde yaşanan gelişmeler, Astana ve Soçi süreçlerinin Rusya ve Suriye tarafından tam anlamıyla uygulanmadığını ve terörizmle mücadele adına yapılan anlaşmaların ihlal edildiğini göstermektedir. Bu tür eylemler, iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmaktadır. Rusya ve Suriye'nin bu süreçlere bağlı kalarak terörle mücadele adına yapılan anlaşmalara uymaları son derece önemlidir. Aksi takdirde, bölgedeki istikrarsızlık ve çatışmaların devam etmesine ve Suriye'de siyasi bir çözümün zorlaşmasına yol açabilir. Ayrıca taraflar arasındaki gerginliklerin artması, Suriye krizinin daha da derinleşmesine yol açabilir.

Suriye ekseninde Türkiye ve Rusya arasındaki geçişken ilişkiler, karmaşık bir tarihi ve politik geçmişe sahiptir. İki ülke, Suriye'deki iç savaşın başlamasından bu yana birçok kez çatışma yaşamış, ancak aynı zamanda işbirliği de yapmışlardır. Türkiye, Suriye'deki savaşın başlamasından bu yana, çatışmaların yıkıcı etkilerinden dolayı büyük bir yük taşımış ve milyonlarca Suriyeliye ev sahipliği yaparak bölgesel krizin hafifletilmesine yardımcı olmuştur. Rusya ise, Suriye'de rejimi destekleyerek bölgedeki gücünü artırmıştır. Bugün Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler hala geçişken bir seyir izlemektedir. İki ülke, Suriye'deki krize dair farklı yaklaşımlara sahip olsalar da, bölgedeki istikrar ve güvenliğin sağlanması konusunda birbirlerine bağımlıdırlar. Karşılıklı bağımlılık ne kadar artarsa iki ülke arasında hem krizlerin ve gerilimlerin sayısı azalacaktır hem de çözümü o kadar hızlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağır, O. ve Tatlı, M. (2020). "Bir Hibrit Savaş Yöntemi Olarak Terör Ve Suriye İç Savaşı", *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS)*, Sayı: 8, 35-56.
- Ahmadi, H. ve Ghorbani, F. (2014). "The Impact of Syrian Crisis on Iran-Turkey Relations", *Iranian Review of Foreign Affairs*, 4(1), 59-87.
- Akbaş, Z. (2015). "İkinci Körfez Savaşı'ndan Günümüze Irak: Aktörler ile Çıkar Çatışmalarının Analizi", *Türkiye'nin Yakın Havzasındaki Devlet-İçi Çatışmalarının Analizi* (Ed: E. Efeğil ve E. Pakin Albayrakoğlu), Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Akbaş, Z., Babahanoğlu V. ve Yelman, E. (2016). "Türkiye'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik İzlediği Açık Kapı Politikasının Ulusal Güvenliğine ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri", *1. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu ASOS Congress Bildiriler Kitabı*, Asos Yayınları, 96-108.
- Akengin, H. ve Yaşar, A. (2018). "Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32), 25-57.
- Aksoy, E. (2016). "DAİŞ ve Suriye İç Savaşında DAİŞ'in Rolü", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 29-42.
- Alkanalka, M. (2023). "Türkiye'nin Uluslararası Terörizmle Mücadelesinde Bir Strateji Olarak Diplomatik Yumuşak Dengeleme", *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 216-237.
- Al-Samar, A. (2023). "Suriye'de Muhalefetin Tarihsel Arka Planı: Bağımsızlıktan Devrime (1945-2011)", *Suriye Krizinin Doğuşu ve Dönüşümü Bölgesel ve Küresel Aktörler* (Ed: A. Uysal, O. Orhan ve S. Bulut), Ortadoğu Yayınları, Ankara.
- Babahanoğlu, V. ve Örselli, E. (2022). *Küresel Jeopolitik: 21. Yüzyılda Dönüşen Dünya Değişen Türkiye*, Dora Yayıncılık, Bursa.

- Baharççek, A. ve Ağır, O. (2020). "Türkiye-Rusya İlişkilerinin Suriye Krizi Bağlamında Değerlendirilmesi", *Analytical Politics*, 1(2), 1-19.
- Çağlar Hekimoğlu, K. (2021). "Suriye Krizi Bağlamında Rusya'nın Suriye Politikası", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(4), 1405-1422.
- Çağlar, B. (2012). "Türkiye'nin Suriye Politikası: Yeni-Klasik Realist Bir Bakış", *Ortadoğu Analiz*, 4(47) 39-52.
- Çelik, E. T. (2012). "Türk-Rus İlişkilerine Yön Veren Etkenler", *Uluslararası Kafkasya Kongresi Bildiriler Kitabı*, (Ed: H. Çomak, A. Ercan ve B. Ercan), Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli.
- Demir, S. ve Gürson, P. (2017). "Türkiye Suriye İlişkileri: Birbirine Uzak İki Komşunun Hikayesi", *Türk Dış Politikası Aktörler, Krizler, Tercihler, Çözümler*, (Ed: S. Demir, P. Gürson ve A. Eminoğlu), Barış Kitap, Ankara.
- Develioğlu, O. G. (2023). "Suriye İç Savaşı ve Rusya'nın Suriye İç Savaşındaki Rolü", *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 18(35), 145-156.
- Diriöz, H. (2023). "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri", *Çarlıktan İmparatorluğa Sovyetlerden Federasyona Rusya: Dün, Bugün ve Yarın*, (Ed: M. Çelikipala ve F. Ceylan), A7 Kitap Yayıncılık, İstanbul.
- Duran, H. (2012). "Adana Protokolü Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri", *Ortadoğu Yıllığı 2011*, (Ed: K. İnat, B. Yıldırım, F. Aydın ve M. Ataman), Açılım Kitap, İstanbul.
- Dündar, L. (2016). "Türkiye - Suriye İlişkilerindeki Dönüşümün Haber Diline Etkisi", *Gazi Akademik Bakış*, 9(18), 209-234.
- Dündar, S. (2023). "Suriye Krizine Dönük Siyasi Çözüm Girişimleri", *Suriye Krizinin Doğuşu ve Dönüşümü Bölgesel ve Küresel Aktörler*, (Ed: A. Uysal, O. Orhan ve S. Bulut), Ortadoğu Yayınları, Ankara.
- Eker, S. (2015). "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 31-66.
- Ercan, A. ve Tezcan, R. L. (2021). "Rusya'nın Suriye Politikasının Geçmişten Günümüze Etkileri", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(42), 67-89.
- Erşen, E. (2016a). "Rusya'nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Tehditler", *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, (Ed: H. B. Yalçın ve B. Duran), Seta Yayınları, İstanbul.
- Erşen, E. (2016b). "Suriye Sorunu Gölgesinde Türkiye-Rusya İlişkilerinde Normalleşme Süreci", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 153-171.
- Harunoğulları, M. (2021). "ABD ve Rusya'nın Suriye İç Savaşına Müdahalelerinin Jeopolitik Yaklaşımları", *Ortadoğu ve Göç*, 11(1), 43-84.
- İmanbeyli, V. (2015). Uçak Krizi ve Türkiye Rusya İlişkileri, *Seta Perspektif*, No: 19, 1-6.
- İnce, E. (2017). "Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye", *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 1(1), 261-280.
- İşyar, Ö. G. (2013). "Türkiye-Rusya İlişkileri: Günümüzde Doğu-Batı Rekabetinin Yeni Kırılma Noktası (2009-2013)", *Rusya'nın Doğu Politikası*, (Ed: S. Kaya), Ekin Yayınevi, Bursa.
- Kalaycı, R. (2021). "Bir Başarı Hikayesinden Askeri Çatışmaya Türkiye Suriye İlişkileri: 2001-2021 Arası Dönemin Analizi", *21. Yüzyılda Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleri ve Büyük Güçlerle İlişkileri* (Ed: R. Kalaycı ve İ. Akdoğan), Orion Kitabevi, Ankara.
- Kerman, İ. ve Efeğil, E. (2017). "Terör Örgütü PKK/PYD'nin Suriye'de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 162-198.
- Kıran, A. (2014). "Arap Baharı, Suriye ve Demokratik Dönüşüm Beklentileri", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 97-115.
- Kışlakçı, T. (2011). *Arap Baharı*. Mana Yayınları, İstanbul.
- Kiraz, S. (2016). "Bağımsızlıktan 21. Yüzyıla Suriye-Rusya siyasi ilişkileri", *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika*, (Ed: M. A. Okur ve N. Salık), Nobel Yayınları, Ankara.
- Kiraz, S. (2020). "Türkiye'nin Doğrudan Müdahale Öncesi Dönemde Suriye İç Savaşı'na Yönelik Dış Politikasının Analizi", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 99-140.

- Koncagül, İ. (2022). "Suriye Krizi, Vekâlet Savaşları ve Türkiye", *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*, (Ed: H. Özlü ve İ. Koncagül), Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Miş, N. (2012). "Suriye 2011", *Ortadoğu Yıllığı 2011*, (Ed: K. İnat, B. Yıldırım, F. Aydın ve M. Ataman), Açılım Kitap, İstanbul.
- Orhan, O. ve Haşıl, H. (2023). "Suriye Krizinin Siyasi ve Askeri Panoraması: Kırılma Anları ve Dönüşümler", *Suriye Krizinin Doğuşu ve Dönüşümü Bölgesel ve Küresel Aktörler*, (Ed: A. Uysal, O. Orhan ve S. Bulut), Ortadoğu Yayınları, Ankara.
- Ozan, E. (2017). *Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin Değişen Güvenlik Gündemi*. Ankasam.
- Özdemir, Ç. (2016). "Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, 81-102.
- Özkızılcık, Ö. (2020). "İdlib'de Ateşkes Sonrası Yol Haritası", *Seta Analiz*, Sayı: 314, 1-24.
- Polat, D. Ş. (2020). "Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 53-96.
- Progonati, E. (2021). *Dört Vektörlü Rus Dış Politikası (2000-2020)*. Barış Kitap, Ankara.
- Rüma, İ. ve Çelikpala, M. (2019). "Russian and Turkish Foreign Policy Activism in the Syrian Theater", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16(62), 65-84.
- Sağlam, M. (2013). "İnadın Ötesinde: Rusya'nın Suriye Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(4), 211-217.
- Sarı, B. (2019). "Vekillikten Çatışmaya, Çatışmadan Ortaklığa: PKK Suriye İlişkilerinin Değişen Karakteristiği", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 107-132.
- Serdar, İ. (2015). "AKP Hükümetinin Suriye Dış Politikasının 2011 Arap Baharı Sonrası Değişimi", *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, Sayı: 1, 12-25.
- Süer, B. (2012). "Suriye'de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi", *Akademik Orta Doğu*, 6(2), ss. 1-20.
- Şahin, A. ve Terlemez, M. (2020). *Sığınmacılara Yönelik Algılar ve Gerçekler Üzerinden Bir Analiz*, Atlas Akademi, Konya.
- Tok, Ş. (2018). "Anlaşmama Konusunda Anlaşmak: Türkiye Ve ABD'nin Suriye İç Savaşı Üzerine Ayrışan Dış Politikaları", *7. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı IV (119-142)*, (Ed: B. Yuvalı ve T. Eğri), Sage Yayıncılık, Ankara.
- Turaman, O. ve Çelik, A. H. (2018). "Türkiye ve ABD'nin Ortadoğu Dış Politikası: Irak ve Suriye Örnekleri Üzerinden Çatışan ve Örtüşen Değerler İkilemi", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 116-138.
- Yazıcı, A. (2012). "Rusya'nın Suriye Politikası", *Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Ed: B. Akgün), Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, S. (2018). *Türkiye-Rusya İlişkilerine Bakış 2016-2017*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).